

SĂRBĂTORIREA „CENTENARULUI HOREA“ (1784—1884), SIMBOL AL LUPTEI PENTRU UNITATEA ROMÂNILOR

La 1884 se succedaseră deja 100 de ani de la seismul social cu implicații naționale al răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan, dar reverberațiile neîmplinirilor și nemulțumirilor pe care anii nu le-au șters, și pe care dualismul le resuscita într-o formă mai rafinată, mocneau adînc în frustratul spirit românesc.

Regimul „mîinii de fier“ al lui Tisza Kálmán devenea din zi în zi tot mai sufocant, lovind în presa, școala, cultura și dezvoltarea economică a românilor din Transilvania, crezîndu-se a fi la adăpost prin aderarea nefirească dar inevitabilă a României la Tripla Alianță în 1883.

În ciuda opresiunii guvernanților și a unei afișate indiferențe a guvernului de la București, formal aliat al Austro-Ungariei, dorința nestăvilită de a cinsti memoria celor trei luptători pe tărîm social și național, concentrată în formula „Centenarul Horea“, a dus la o campanie susținută în timp și intensitate, conferind anilor 1884—85 atributul unei perioade deosebit de agitate în care s-a ajuns la arestări și persecuții, procese și complicații diplomatice.

Toate aceste neliniști se desfășurau pe fundalul demersurilor pentru celebrarea centenarului, vădit fiind că valorile și aspirațiile răscoalei de la 1784, pene în conștiința românilor, cîștigaseră atunci, după 100 de ani, sensuri noi, mai adînci și mai bogate. Noile semnificații, mai ales naționale, veneau să alimenteze maturizarea mișcării dacoromâne, dînd glas liber împlinirii visului de unitate, care prin larga sa extindere devenise o forță politică recunoscută atît de prieteni, cît și de adversari. În fruntea acestui curent politic ce cuprinsese ca un torent ambele versante ale Carpaților stătea gruparea tinerilor radicali emigrați din Transilvania în România, adepți înflăcărați ai ideii dacoromâne, uneori numită și iredentistă. Sensul cuvîntului de sorginte italiană era folosit de membrii mișcării pentru a-și exprima într-o formă eclatantă aspirația ardentă a făuririi cu un ceas mai devreme a unui stat național unitar, prin adoptarea unor metode similare celor folosite la 1784, renunțînd, cu alte cuvinte, la lupta legală, parlamentară.

Greutățile și piedicile întîmpinate de cei ce voiau să sărbătorească concomitent „centenarul Horea“ în România și Transilvania, deși aveau cauze diferite, au fost reale și serioase. Depășirea, atenuarea sau escamotarea impedimentelor drastic impuse de stăpînire s-au datorat solidarității opiniei publice a tuturor românilor — sprijinită de o parte a presei naționale. Mulți au înfruntat baionetele jandarmilor din Sălaj, Alba Iulia și Apuseni, iar alții au sfidat persecuțiile poliției din București.

Temerarii ce stăteau în fruntea acestei acțiuni de masă apărînd demnitatea națională rosteau de data aceasta în numele sacrului centenar că ora înfăptuirii unității naționale se apropia vertiginos și nu mai era decît o chestiune de timp.

Ioan Slavici întreba retoric în *Tribuna*: „Horea—Cloșca și unirea tuturor românilor într-un singur stat: ce au a face acestea una cu alta?“¹ Răspunsul era că

¹ *Tribuna*, I, nr. 74 din 14/16 iul. 1884, p. 293.

cele două probleme atât de deosebite aveau în comun elementul „frică“ inspirat stăpînitorilor de conștiința nedreptății dominației lor. Într-un alt articol, tot Slavici constata că nu știe cu certitudine dacă Horea „S-a intitulat ori nu rege al Daciei“, dar că tinerii care s-au pribegit din Transilvania „știn cu orice preț, ca el să se fi intitulat așa, stăruie cu tot dinadinsul ca ideea regatului dac să fie națională română, pentru că aceasta e singura lor mîngăiere“².

Odată cu stabilirea firelor care legau răscoala lui Horea de unirea românilor, atrăgea în continuare atenția cercurilor conducătoare că intensificarea oprimirilor după 100 de ani de la răscoală ar putea duce la explozia unei noi mîni populare ce nu va mai putea fi controlată și dădea a se înțelege că ea va realiza tocmăi acea „unitate temută“ de stăpînitorii vremelnici.

Să urmărim deci cum s-a țesut planul acestei acțiuni, cum a fost proiectată și cum s-a desfășurat această nobilă mișcare sui-generis, cu întinse efecte dinamizante pentru societatea românească în mijlocul căreia se flutura pentru prima dată deschis, cu o asemenea vehemență, steagul inexorabilei unități.

Pentru românii din Austro-Ungaria, inițiativa sărbătoririi centenarului Horea a venit din partea lui Pavel Rotariu, redactorul gazetei *Luminătorul* din Timișoara. În articolul „Întru memoria lui Horea“³ din 23 iulie 1883, Rotariu atrăgea atenția publicului român că în anul următor se vor împlini 100 de ani de cînd românii din Transilvania, fără îndemn, conducere și instruire din partea intelectualelor, au dat primul semn de reînviere, care trebuia comemorat pentru efectele lui folositoare atât pentru români, cit și pentru „frații maghiari cu cari avem să trăim în dragoste și frățietate“. Spera ca nimeni să nu se opună sărbătoririi evenimentului care a pus atât de relevant în evidență simțul de libertate și curajul poporului de a și-o recîștiga prin propriile forțe.

Stratagama, sau naivitatea, a fost prompt spulberată de furia presei guvernamentale. Astfel soarta centenarului părea deja pecetluită cu un an înainte. Dacă presa guvernamentală s-a pretat la o așa urgie de invective doar pentru exprimarea unei intenții, însemna că pătura conducătoare rămăsese surprinzător de sensibilizată la o distanță în timp atât de apreciabilă de eveniment, putîndu-se prevedea o reacție dură din partea ei.

Articolul lui Rotariu a fost etichetat de „agitatoric“, deoarece prin comemorarea eroilor neamului era acuzat de a intenționa să cultive virtutea și eroismul pentru „timpuri de trebuință“, dar presa intolerantă se întreba, care vor fi acele „timpuri de trebuință“? Desigur, acest gen de educație nu putea fi îndreptat decît împotriva integrității teritoriilor coroanei Sfîntului Ștefan.

Din Iași, mult mai tirziu, *Noua revistă* revendică primatul ideii organizării centenarului. Adnotînd articolul periodicului ieșean, Gh. Secășanu face însă în *România liberă* o precizare demnă de toată încrederea datorită poziției sale de președinte al Societății „Carpații“: «Sunt doi ani de cînd Societatea „Carpații“ a pus mai întîi pe tapet, în una din ședințele sale, chestiunea centenarului lui Horea»⁴. Informația indică deci o ședință din toamna anului 1882.

Un rol de frunte în inițiativa sărbătoririi centenarului Horea se pare a-l fi avut și *Dacia viitoare* de la Paris, despre care *Tribuna* susținea că: „ideea unei serbări a centenarului răscoalei de la 1784 s-a ivit mai întîi tot la Paris“⁵, lansată

² *Idem*, I, nr. 75 din 15/27 iul. 1884, p. 297.

³ *Luminătorul*, IV, nr. 56 din 16/28 iul. 1883, p. 1—2.

⁴ *România liberă*, VIII, nr. 2157 din 19 sept. 1884, p. 3.

⁵ *Tribuna*, I, nr. 76 din 17/29 iulie 1884, p. 301.

probabil de unul din cunoscuții tineri socialiști, Horea Rosetti. Deoarece *Dacia viitoare* a apărut abia la 1 februarie 1886⁶, primul de necontestat al inițiativei revine de fapt Societății „Carpații“. De altfel, demersul lui Pavel Rotariu pare să fi fost tot de inspirație „carpatină“, dacă e să dăm crezare opiniei presei guvernamentale care-l încadra categoric între dacoromânii de frunte din Banat.

Dar indiferent de încercarea pedantă pentru a stabili cui i-a revenit mai întâi inițiativa, o reală importanță istorică are afirmația *României libere* ce comunica faptul cum „cu inima am fost toți demulți de o idee“, adică de aceeași părere. Și așa era, pentru că presa patriotică și numeroase grupuri sociale de dincolo și de dincoace de Carpați s-au raliat cu mult entuziasm și speranță în a ridica steagul acestei sărbătoriri atât de dragi sufletului românesc avid de libertate socială și națională.

George Barițiu, susținând și el sărbătorirea centenarului, avertiza în *Observatorul* că „A nu face această serbare, ar însemna a ne arunca în foc toată istoria noastră, și aceasta numai ca să nu se supere guvernul“⁷. Răscoala de la 1784, mai spunea el, era tot atât de importantă pentru românii din Transilvania, pe cât era de importantă pentru francezi revoluția din 1789. Îi îndemna totodată pe conaționali să-i imite pe francezi în căldura cu care își serbează marile evenimente ale istoriei lor naționale.

Întimplător sau nu, tocmai la Paris are loc prima manifestare jubiliară, la celebra Universitate Sorbona unde profesorul Alfred Rambaud reînvie în cadrul cursului său de istorie imaginile viguroase ale eroilor tumultuoasei răscoale de la 1784 din puțin pe atunci cunoscuta Transilvanie⁸.

Faptele nu se opresc însă la elevate comemorări științifice, departe, în străinătate, ori la declarații de intenții ca aceea din *Luminătorul*.

Societatea „Carpații“ face din acțiunea sărbătoririi centenarului Horea o problemă de mândrie națională. Se alege o comisie ce va elabora un program potrivit căruia se va desfășura sărbătorirea. Centenarul va fi cinstit atât de către românii ardeleni refugiați în România, cât și de către autohtoni, căci se spune în comunicat: „faptele istoriei naționale ne privesc pe toți, oriunde s-ar fi petrecut“. Arătînd de ce acțiunea pornește din România, în comunicat se mai preciza cu îndreptățit scepticism că: „Cine știe cum se va putea sărbători în actualele împrejurări revoluția lui Horea în Transilvania. Demnitatea națională cere însă ca cel puțin sub scutul coroanei lui Mihai și Ștefan să ne gândim la faptele marilor martiri de la 1784, așa cum reclamă însemnătatea lor și datoria noastră de a nu uita pe cei ce mor pentru libertatea neamului românesc“⁹.

Avîntul pentru sărbătorire a cuprins inimile cu adevărat românești nu numai de la București și Iași, ci din *toată țara*, ceea ce dădea speranțe organizatorilor că evenimentul va fi celebrat într-un mod demn de martirii eroi. Tinerii socialiști de la *Noua revistă* ieșeană comunicau fraților de peste Carpați că dacă pentru moment nu le puteau oferi vreun ajutor, cel puțin voiau să le arate prin această sărbătorire că nu i-au uitat, că inimile lor bat pentru dîșii, că aveau același cuget ca și ei; că românii din România liberă doreau unirea cu frații lor „într-un singur mănunchi“¹⁰.

⁶ Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, I (1820—1906), București, p. 183.

⁷ *România liberă*, VIII, nr. 2155 din 16 sept. 1884, p. 1—2.

⁸ *Luminătorul*, V, nr. 15 din 22 febr./5 mart. 1884, p. 1—2.

⁹ *România liberă*, VIII, nr. 1988 din 19 febr. 1884, p. 3.

¹⁰ *Idem*, nr. 2068 din 30 mai 1884, p. 2—3.

Problema care mai era de lămurit consta în luarea și a unei hotărâri dacă să fie aniversată izbucnirea răscoalei ori execuția lui Horea și Cloșca. Ieșenii propun primul moment, deși societatea „Carpații“, ulterior, în *Unitatea națională*, organul ei de presă, va oferi spațiu tipografic în 1885 și manifestărilor închinatelor celor executați pe roată, după cum propusese de altfel și George Barițiu, în ciuda măsurilor autorităților care înăbușeau pe loc sau preîntâmpinau prompt orice tentativă de sărbătorire a răscoalei în Transilvania¹¹.

Programul propus la București era simplu, fără pretenții de pompă oficială. La 2 noiembrie 1884 românii erau îndemnați să sărbătorească cei 100 de ani de la izbucnirea răscoalei (data fusese comunicată unei delegații de tineri carpațini chiar de Nicolae Densușianu). În cadrul acestei sărbătoriri, „comitetul“ înscrisesse: 1) publicarea unui *album* la care urmau să colaboreze publiciști și scriitori de dincolo și de dincoace de Carpați; 2) litografierea portretelor lui Horea, Cloșca și Crișan pentru a le răspîndi în casele românilor; 3) organizarea unui banchet al tinerimii la București pe data de 2 noiembrie, la care să ia parte reprezentanții ai românilor de peste tot; 4) din venituri și contribuții să se înființeze un „Fond al lui Horea“, din care să se ajute acei dintre românii subjugăți ce ar cădea victime opresiunii¹².

Modest program, constata și I. C. Drăgescu, un mai vechi luptător pe terenul mișcării dacoromâne; atît de modest, încît guvernul de la Budapesta ar trebui să fie recunoscător autorilor lui pentru moderația ce și-au impus-o¹³.

Dar abia a fost publicat programul, că atît la București, cît și în Austro-Ungaria presa oficială s-a năpustit asupra lui ca la un act capabil să modifice cine știe ce raporturi de forțe în echilibrul european.

Bucureștiul legat de „alianță“ era nevoit să cedeze pretențiilor monarhiei, care a cerut prin ambasadorul Mayr înăbușirea oricăror mișcări pentru sărbătorirea centenarului Horea¹⁴.

„Alianța“ era de fapt nenorocitul motiv pentru care guvernul și zierele sale din București demonstrau că serbarea ar putea produce mari încurcături statului față de puternicul vecin. E adevărat, se spunea: „Apelul este plin de sentimentalism“ dar, „este el și patriotic în împrejurările actuale?“ În ultimă analiză, opinia publică era destul de dezorientată: era patriotic să rezisti presiunii, sau, dimpotrivă, era patriotic să cedezi?! Și iată centenarul devenit aproape „problemă europeană“ gata să periclitaze stabilitatea și pacea în Balcani¹⁵.

Poziția guvernului Brătianu este rapid însușită de tînăra *Tribună* de la Sibiu, care în felul ei voia să dea ajutor guvernului românesc, încercînd totodată și să evite declanșuirea unei prigoane masive împotriva românilor din Transilvania, căci, arăta ea: „Guvernul prin organele sale oprește serbarea; își pune oamenii să pîndească după români și să miroase nu cumva au de gînd să se întrunească spre a serba centenarul“¹⁶, deci, să se renunțe la serbare, deoarece „prea suntem agitați — zicea tot *Tribuna* —, prea suntem necăjiți, prea suntem dispuși la mișcări violente, și serbarea nu poate decît să înăsprească încordarea nenorocită ce

¹¹ *Observatorul*, VII, nr. 84 din 1 nov./20 oct. 1884, p. 338.

¹² *Românul*, XXVIII, nr. din 5 iulie 1884, p. 599. Cf. *România liberă*, VIII, nr. 2098 din 5 iulie 1884, p. 3.

¹³ *România liberă*, VIII, nr. 2112, din 22 iulie 1884, p. 2.

¹⁴ *GazTrans*, XLVII, nr. 116 din 10/22 iulie 1884, p. 2 și nr. 117 din 11/23 iulie 1884, p. 1.

¹⁵ *Telegraful*, București, nr. 3639.

¹⁶ *Tribuna*, I, nr. 155 din 24 oct./5 nov. 1884, p. 617.

există între noi și¹⁷ stăpînitori. Nu de aceeași părere era însă *Gazeta Transilvaniei*, *Observatorul* și *Luminătorul*.

Cel ce va răspunde cu puritate și demnitate intransigentă la vînturarea de către presa guvernamentală a doctrinei că adevărat patriot este acela care cedează din rațiuni de stat, concepție acreditată la București, dar și la *Tribuna*, va fi tot I. C. Drăgescu. Patriotismul autentic, afirmă el, nu este acela al unor căpătuiți și ajunși, pentru care patria e doar acolo unde le merge bine, ci acela al înflăcăraților idealiști, asemenea celor ce au făcut din Italia sfișiată o patrie mare, una și nedespărțită. Or, pentru români tocmai asemenea inimi ardente și generoase „ne vor fi trebuincioase în marea zi a probelor și luptelor”¹⁸.

„Din toate părțile — mai spunea el — ni se recomandă prudență, tact, un patriotism tăcut, rece, mărginit: ni se spune că sunt manifestări care compromit țara și viitorul ei. Vorbele sunt prudente, diplomatice, dar adevăratului patriotism cine-i poate pune limită?”

În consecință, reafirmă Drăgescu, „Anul 1784 este o dată însemnată în viața poporului român, ziua de 21 octombrie [2 noiembrie] este o sărbătoare națională; a o uita este a uita trecutul, a ne face nedemni de viitor“ [...] „Vom serba centenarul și vom da tributul nostru de recunoștință, de admirație și dragoste umbrelor sfinților martiri Horea, Cloșca și Crișan și tuturor celor căzuți cu ei pentru o cauză sfîntă; ne vom închina memoriei lor, vom binecuvînta numele lor și din exemplele lor vom culege puteri noi în lupta pentru progres și pentru reconstituirea naționalității noastre”¹⁹.

După această lecție de patriotism, însușită de largi cercuri ale ardelenilor emigrați și de tot mai mulți români autohtoni, poziția guvernului Brătianu devenea extrem de delicată, aflat între presiunile Austro-Ungariei și presiunile propriei opinii publice.

În Țară se sărbătorește totuși cu mult entuziasm și avînt centenarul răscoalei. La București intervine și amestecul poliției, dar, voit sau nu, ineficient. La Craiova sărbătoarea e liberă și scilicitoare — se adună și o importantă sumă de bani pentru o școală din Transilvania. Grandios se sărbătorește centenarul la Iași, presa fiind de acord că de la 1859 capitala Moldovei n-a mai asistat la o manifestare atît de măreață. Tot ce avea Iașul mai distins a participat la sărbătoare, iar jurnalul *Națiunea* îi înștiința pe românii ardeleni că ideea unității s-a deșteptat în conștiința întregului popor român și că secolul care a dat unitatea Italiei și Germaniei va oferi speranțe întemeiate și celorlalte popoare care „mai sunt sub asupritori străini”²⁰.

La Galați, C. Ressel ține o cuvîntare aprinsă despre starea românilor ardeleni la 1784²¹. Cu sobrietate centenarul se mai sărbătorește la Brăila și în alte localități mai modeste, ba chiar și în unele comune.

Dacă în Țară se putea sărbători liber centenarul, cu mai mare sau mai mic fast (dar în nici un caz oficial), să vedem pe scurt cum se desfășoară această acțiune în Transilvania.

Dorința de a-l aniversa ca pe o măreață sărbătoare a fost judicios subliniată de *Neues Wiener Tagblatt*, care arăta că românii, pretutindeni în românescul Ardeal, vor să dea „memoriei [eroilor] lor obolul admirațiunii și adorării lor”, iar

¹⁷ *România liberă*, VIII, nr. 2112 din 22 iulie 1884, p. 2.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Luminătorul*, V, nr. din 31 oct./12 nov. 1884, p. 4.

²¹ *Românul*, XXVIII, nr. din 24 oct. 1884, p. 954.

ziarele românești fi și sărbătorească ca pe „marii anteluptători ai ideii române de unitate“²².

Serbările populare erau însă drastic interzise prin ordin ministerial, doar presa mai putea, în limitele cenzurii, să formuleze o parte din cele ce le gîndea despre răscoala de la 1784. Bătrîna *Gazetă* cu întinerite elanuri publica în articolul comemorativ din 2 noiembrie [21 octombrie st. v.] 1884 mai multe păreri în această chestiune, subliniind în special că românii din Munții Apuseni „Cu cinci ani înaintea marelui revoluții franceze [...] au înălțat steagul libertății și s-au sculat în contra opresorilor lor pentru apărarea drepturilor omului“²³.

La încercări sau presupuse încercări de sărbătorire a centenarului răscoalei, guvernul Tisza reacționa prompt. Numai la zvonul că în Sălaj, pe dealul Drăguței se vor aduna 10—20.000 de români, ministerul de interne trimite de urgență 120 de jandarmi care au patrulet și au păzit împrejurimile timp de mai multe zile²⁴.

În Caransebeș se fac arestări și procese cu ocazia serbării de 3/15 Mai, crezîndu-se că a fost asimilată cu „centenarul Horea“, dar mai ales pentru că după serbare s-a jucat hora, pe care oficialitatea o considera o manifestare închinată lui Horea. Rezultatul a fost că românii care și-au petrecut acest maiial în „Valea Raiului“ au schimbat numele locului în „Valea lui Horea“²⁵.

Tinerii români de la Universitatea din Budapesta au vrut să serbeze centenarul în cadrul Societății „Petru Maior“. Intenția a fost drastic suprimată²⁶.

Pe scurt, guvernul era hotărît să curme, constituțional sau nu, de la rădăcină, orice mișcare în ceea ce privește centenarul lui Horea. Toți comiții supremi au primit de la Budapesta dispoziții confidentiale, că, oriunde s-ar ivi în Transilvania vreo mișcare pentru sărbătorirea memoriei lui Horea și Cloșca, să intervină imediat cu forța armată pentru a o înăbuși²⁷.

Nu mai rămînea deci un teren prea larg pentru a împlini această acțiune și e semnificativă exasperarea unui brașovean, care, confruntat cu atîta intoleranță, îi scria lui George Barițiu: „Amintirea martirilor poporului cu intimidări și amenințări nu vor șterge-o din piepturile românilor, din contră, ne vor face să-i sărbătorim cu pietatea care o merită, iar dacă nu ni s-ar permite a serba memoria faptelor și a morții lor violente ca victime ale libertății, atunci românii tot îi vor serba în inimile lor, dinaintea icoanei sacre, înaintea căreia ei aprind candelă sau făclia de ceară în casele lor, în dumineci și sărbători“²⁸.

Deși trecut printr-un proces de presă din cauza unui articol închinat lui Horea, Cloșca și Crișan, G. Barițiu îndemna fără preget ca, dacă nu a fost într-un total posibilă sărbătorirea izbucnirii răscoalei, măcar centenarul morții năpraznice a lui Horea și Cloșca să fie sărbătorit după cum se cuvine. Iată cuvintele sale: „românii să sărbătorească amintirea primului veac de la lupta lui Horea, în mod demn național, fără zgomot, fără a provoca și irita spiritele celor netoleranți“. Nu concepea amînarea sărbătoririi pentru centenarul următor, deoarece, mai spusese el: „Noi românii să nu uităm că avem să sărbătorim primul centenar al lui Horea; [căci] un alt prim centenar nu-l vom avea nicicînd, iar pînă la alt veac vor trece de-a rîndul două, poate trei generațiuni. Și ce vor zice acele generațiuni la

²² *GazTrans*, XLVIII, nr. 167 din 13/25 sept. 1884, p. 2.

²³ *Idem*, nr. 199 din 21 oct./2 nov. 1884.

²⁴ *Luminătorul*, V, nr. 44 din 3/15 iun. 1884, p. 4.

²⁵ *GazTrans*, XLVII, nr. 200 din 23 oct./4 nov. 1884, p. 2.

²⁶ *Idem*, nr. 206 din 31 oct./12 nov. 1884, p. 2.

²⁷ *Luminătorul*, V, nr. 81 din 10/22 oct. 1884, p. 4.

²⁸ *Observatorul*, VII, nr. 57 din 30/18 iulie 1884, p. 230—231.

caz că noi nu vom serba centenarul? Alta nimic, decît că n-am existat, n-am știut să trăim în necazurile noastre ca un popor demn de fiii Romei. Și acesta destul blestem va fi pe noi"²⁹.

Acțiunea de sărbătorire a centenarului morții eroilor de la 1784 sub formă de parastase se va încerca să se desfășoare între zidurile bisericilor, ultimul refugiu național, dar și aici autoritățile interzic cu strășnicie acțiunea. Unde nu se respectau dispozițiile ministeriale, soseau jandarmii care-i scoteau pe români din biserici cu baionetele, așa cum s-a întîmplat în cele două biserici din Lupșa.

Acesta este deja un alt aspect al sărbătoririi centenarului, asupra căruia nu vom stăruî; vom încheia cu acțiunea moșilor din Sălciua, acțiune care ni s-a părut a fi deosebit de impresionantă.

Mai multe cete de jandarmi ocupau la 26—27 februarie 1885 muntele Găina. S-au așezat în posturi pentru a păzi Valea Arieșului ca să nu se poată face vreo demonstrație în memoria lui Horea, Cloșca și Crișan, ceea ce a dus la o acțiune populară spontană de o ingeniozitate surprinzătoare.

Sub ochii jandarmilor neputincioși datorită distanțelor, în seara zilei de 27 februarie, moți rămași necunoscuți, pe trei dealuri, înjghebară ruguri masive, și, în același timp, ca la un semnal, cele trei ruguri de pe cele trei dealuri s-au aprins în coloane de foc ale căror vîlvătăi se înălțară către cerul limpede și sticlos al nopții de iarnă, izbucnind la rînd, de pe fiecare deal, cite un strigăt puternic, care făcea să vibreze munții cu ecourile lui: „Întru memoria lui Horea!“ se auzea de la un foc, „Întru memoria lui Cloșca!“ se auzea de pe celălalt deal, și în fine, „Întru memoria lui Crișan!“ se auzi de pe al treilea, și în cor, temerarii anonimi detără glas urării „Trăiască opinca română!“³⁰, opinca fiind în mintea și în sufletul lor atît elementul de legătură dintre țaranul de la 1784 cu cel de la 1884, cît și elementul comun, de unitate al țaranului din Apuseni pînă-n Suceava sau din Craiova pînă-n Dimbovița.

Și cu aceasta munții se potoliră pentru o vreme.

La 1884 și 1885 spiritul unității românilor aflat la cumpăna vremii a clo-cotit mai viu, cuprins de patimi nobile și străbune visuri mărețe, iar focurile aprinse de anonimii moți de la Sălciua în cinstea celor trei suflete ale martirilor eroi ai răscoalei de la 1784 vor lumina și mai intens idealurile rostite atît de limpede în apriga foaie dacoromânească *Unitatea națională* condusă de Gh. Secășanu: „să sădim în toate inimile idealul Unității celei Mari, desăvîrșite, cînd Carpații nu vor mai fi un lanț ce strînge, ci un briu ce susține — pentru neamul românesc“³¹.

Tot cu ocazia sărbătoririi acestui centenar care s-a bucurat de atîta venerație la toți românii, un „opincar“ de asemenea rămas și el anonim scria, fără pretenții de stil, la *Gazeta sateanului*, adresîndu-se celor ce încercau a îmbrăca trecutul în uitare, prezentul chinuit în ocară și viitorul ardelenilor de-atunci în vâl de moarte, făcînd cu robustete o profecție de vizionar lucid al logicii evoluției istorice care merită a fi citată: „nu e departe timpul, — susținea el la 1884 — în care veți vedea în toate orașele dintre Tisa și Dunăre, statuia de bronz a lui Horea“³², în

²⁹ *Idem*, VIII, nr. 13 din 25/13 febr. 1885, p. 49—50.

³⁰ *Tribuna*, II, nr. 49 din 2/14 martie 1885, p. 195.

³¹ *Unitatea națională*, I, nr. 1 din 6 dec. 1884, p. 1.

³² *România liberă*, VIII, nr. 2149 din 7 sept. 1884, p. 3.

opinci, cu sarica pe umerii săi neîncovoiați, privind în zare cu ochii săi fulgurați.

Nu începe îndoială că, așa cum rezultă din cercetarea noastră, momentul aniversării „centenarului Horea“ nu a constituit o simplă festivitate, mai lesne ținută în Țară, ori mai greu realizată în Transilvania, ci a fost un moment însemnat al luptei naționale, punct de reper pînă la Memorand. Iar cei ce s-au avîntat în tumultul sărbătorii, de la simplul țaran ce-și oferea modesta pomană de sufletul lui Horea și pînă la distinsul George Barițiu, au făcut-o sub simbolul luptei pentru unitatea românilor, luptă ce la un veac după răscoală s-a ridicat la un nivel nebănuît de înalt, de coerent și de cuprinzător.

GELU NEAMȚU